

QASHQADARYO VILOYATI HUDUDIDA UCHRAYDIGAN HYGROMIIDAE OILASI (Tryon, 1866) FAUNASINING O'RGANILGANLIK HOLATI

¹ Davronov Barno Orziyevich, ² Orziyeva Yoqutoy Matnazar qizi

¹ Qarshi davlat universiteti

² Qarshi davlat universiteti

davronov-68@mail.ru

Annotatsiya: Qashqadaryo viloyatining turli mintaqalarida tarqalgan Hygromiidae oilasiga mansub qorinoyoqli mollyuskalar xususida adabiyotlar tahlil qilindi. Adabiyotlar tahliliga ko'ra Qashqadaryo hududida tarqaldan Hygromiidae oilasi vakillariga mansub bo'lgan 4 urug'ga mansub 10 tur mavjud ekanligi xulosalandi.

Quruqlik mollyuskalari keng tarqalgan va ekotizimlarda katta rol o'ynaydi. Hozirgi kunda turli mintaqalardagi quruqlik mollyuskalari faunasini o'rganish zamonaviy malakologiyaning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Bu Qashqadaryo viloyati hududi uchun to'liq amal qiladi. Bu hudud uchun, yaqin vaqtgacha, nafaqat quruqlikdagi mollyuskalarning ekologiyasi, balki ularning faunaviy tarkibi ham deyarli noma'lum bo'lib qoldi, yagona turdagi topilmalar bundan mustasno. Shu munosabat bilan, quruqlikdagi gastropodlarning faunasini ularning ekologik va biologik xususiyatlarini bir vaqtning o'zida hisobga olgan holda aniqlash juda dolzarb deb hisoblanishi kerak.

Hygromiidae oilasi vakillari boshqa oilalarga nisbatan reproduktiv apparatlarining tuzilishida ko'proq xilma-xillik va ko'p qirraliligi bilan ajralib turadi, urg'ochilik reproduktiv apparatida dastlab, 4 ta ekvivalent stiloforlar shakllanadi va keyingi rivojlanish, xususan, ularning turli xil sonini yoki modifikatsiyasini to'liq yoki qisman qisqartirish bilan cheklandi. Trichtinae Hygromiinae bir-biriga yaqin, lekin har doim bitta doimiy xususiyat bilan farqlanadi: birinchisida 4 ta, ikkinchisida 2 ta stilofor mavjud bo'lib, ular qinning bir tomonida joylashgan. Shu bilan birga, oila vakillarining qobiqlari asosan ko'rimsiz va konxologik o'xshashlik holatlari ko'p. Oilada bir nechta aniq filogenetik chiziqlar belgilanadi, ular tegishli suboilalarning shakllanishi bilan amalga oshiriladi[6].

Chig'anoq dastlab kichik yoki o'rtacha kattalikda, jigarrang rangda, atrof-muhitda tarqalgan yorug'lik tasmasi va tor silindrsimon kindik bilan. Biroq, qobiq shakli va boshqa konxologik belgilarning xilma-xilligi juda katta.

Birinchi navbatda yuqori va pastki ikki juft stiloforlar mavjud, ammo ularning soni 2, 1 gacha kamayishi yoki butunlay kamayishi mumkin. Ba'zida stiloforlar qin qo'shimchalariga o'zgartiriladi, ulardan 2 yoki 1 bo'lishi mumkin. Shilliq bezlar stiloforlar ustidagi qinda joylashgan, zich silliq devorlarga ega, turli darajada shoxlanadi va kamdan-kam hollarda yo'q. Divertikulsiz urug'lik idishi, rezervuar nisbatan massiv, oval, bolg'a shaklida yoki qopsimon, spermoduktga ulashgan va mantiya bo'shlig'i devoriga bog'lanmagan. Seminal kanal silindrsimon, pastki qismida u ko'pincha kengaytirilmaydi. Jinsiy olatning flagellum va papillasi birinchi navbatda mavjud, ammo ularni qisqartirish yoki o'zgartirish mumkin. Papilla epifallusning chiqishi atrofida to'qimalarning o'sishi tufayli hosil bo'ladi[6].

Qashqadaryo viloyati O'zbekistonning janubida joylashgan bo'lib, uning shimoliy chegarasi Qoratepa, Zirabuloq, Ziyovuddin tog'lari orqali, g'arbiy chegarasi Jarqoq, Muborak va Dengizko'l balandliklari orqali o'tadi. Janubi va janubi g'arbida Sandiqliqum okrugni Turkmanistondan ajratib turadi. Okrug sharqidagi Hisor tog'lari, janubi sharqidagi Boysun tog'lari uni Surxondaryo okrugidan ajratib turadi

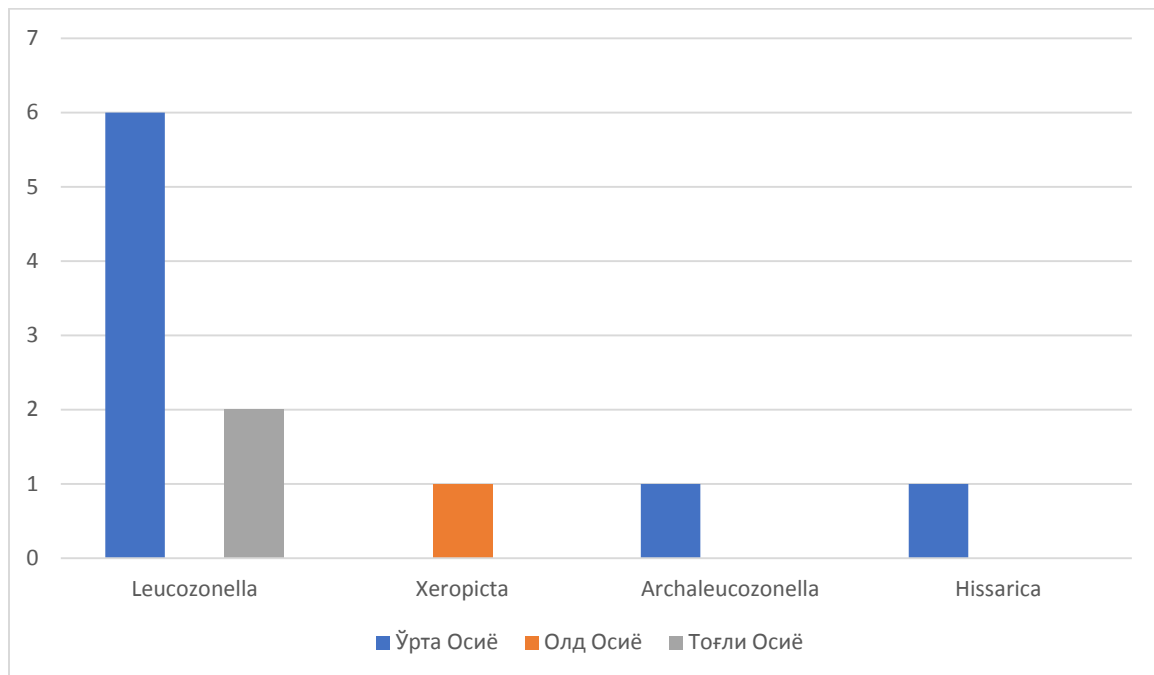
O'zbekiston hududida quruqlik qorinoyoqli mollyuskalar haqida bir qancha yirik ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. O'zbekiston mollyuskalarini o'rganish o'tgan asrning 90 yillaridan boshlab hozirgacha davom etmoqda. O'rta Osiyo hududi malakofaunasini o'rganishda bir qancha rus olimlarining xizmati katta. O'rta Osiyo malakofaunasiga doir ilk ma'lumotlar buyuk rus tabiatshunos sayyohlari P.P. Semenov-Tyanshanskiy (1857-1858), N.A. Seversov (1857-1858) va A.P. Fedchenko (1868-1871) Eduard fon Martens, V.A. Lindholm, A.A. Shileyko (1978, 1984), K.K. Uvaliyeva (1990) Z. Izzatullayev nomlari bilan bog'liq.

B.O. Davronov [2] tomonidan O'zbekiston janubidagi umurtqali hayvonlar gelmintlarining oraliq xo'jayinlari – mollyuskalarning ekologiyasini o'rganib, Qashqadaryo hududida uchraydigan 22 turga mansub qorinoyoqli mollyuskalarning tavsifini bergan. O'rganilgan qorinoyoqli mollyuskalarning 1 urug'ga mansub 3 turi *Leucozonella rubens*, *L. rufispira*, *L. crassica* hudud faunasi uchun keltirilgan.

A. Pazilov va D.A. Azimovlarning [4] «Nazemniye mollyuski (Gastropoda, Pulmonata) Uzbekistana i sopredelnix territoriy» nomli monografiyasida 17 oilaga mansub 171 tur mollyuskalarning bioekologik xususiyatlari yoritilgan. Hygromiidae oilasiga mansub 12 urug'ga mansub 38 turga ta'rif berilgan, shundan Hygromiidae oilasiga mansub 4 urug'ga mansub 6 tur *Leucozonella* (*Leucozonella*) *rufispira* (Martens, 1874). *Leucozonella* (*Leucozonella*) *retteri* (Rosen, 1897), *Leucozonella caria* Shileyko, 1977, *Xeropicta candacharica* (L. Pfeiffer, 1846), *Archaleucozonella eleorina* (Shileyko et Pazilov 2003), *Hissarica inclatus* (Pazilov et Shileyko 2003) Qashqadaryo hududida uchrashi qayd etilgan.

A.Pazilov, A.E.Kuchboyev [1] “O‘zbekistonda uy va yovvoyi hayvonlar gelmintlarining oraliq xo‘jayini - quruqlik mollyuskalar (Aniqlagich-Atlas)” da O‘zbekistonda gelmint kasalliklarni tarqatishda ishtirok etadigan quruqlik mollyuskalarini aniqlash metodlari, har bir turning orginal rasmi, konxologik belgilarining xarakterli xususiyatlari, ekologiyasi, populyatsiyadagi zichligi va tarqalish xaritasi berilgan. Undan tashqari, mollyuskalarda parazitlik qiladigan ayrim gelmint lichinkalarining tur tarkibi, tarqalishi, morfologiya va biologiyasi to‘g‘risida ham qisqacha ma’lumot keltiriladi. Ushbu atlasda Hygromiidae oilasiga mansub, 4 urug‘ga tegishli 10 turga ta’rif berilgan.

2020 yilda Maxmudjonov Zafar “O‘zbekiston xududida tarqalgan Hygromiidae oilasining ekologo - taksonomik tarkibi va hayot tarzi” [3] mavzusi yuzasidan olib borgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekistonda Hygromiidae oilasining 4 kichik oila va 8 avlodga mansub bo‘lgan 33 turdagi mollyuskalar tarqalganligi aniqlangan bo‘lib, ishda Qashqadaryo viloyatida Hygromiidae oilasi vakillaridan 3 urug‘ga mansub 7 tur *Leucozonella* (*Leucozonella*) *rufispira* (Martens, 1874), *Leucozonella* (*Leucozonella*) *retteri* (Rosen, 1897), *Leucozonella* (*Leucozonella*) *angulata* Westerlund, 1896, *Leucozonella* (*Leucozonella*) *schileykoi* Pazilov et Daminova, 2001, *Leucozonella* (*Leucozonella*) *caria* Schileyko, 1977, *Xeropicta candacharica* (L. Pfeiffer, 1846), *Archaica eleorika* Schileyko et Pazilov, 2003 uchrashi qayd etilgan.

Adabiyotlar tahlili bo‘yicha Qashqadaryo viloyatida Hygromiidae oilasi vakillarining 4 urug‘ga mansub 10 turi tarqalgan bo‘lib zoogeografik jihatdan tahlil qilinganda O‘rta Osiyo 70% (*Leucozonella retteri*, *L.caria*, *L.crassicosta*, *L.angulata*, *L. schileykoi*, *Archaleucozonella eleorina*, *Hissarica inclatatus*, Old Osiyo 10% *Xeropicta candacharica* va Tog‘li Osiyo 20% (*Leucozonella rufispira*, *L. rubens*) turlaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati.

1. А.Пазиллов, А.Э.Кучбоев “Ўзбекистонда уй ва ёввойи ҳайвонлар гельминтларининг оралиқ хўжайини - қуруқлик моллюскалар (Аниқлагич-Атлас)” Тошкент 2017
2. Давронов Б. О. Экология моллюсков – промежуточных хозяев. гельминтов позвоночных юга Узбекистана: Автореф. дис. ...канд.биол.наук. – Ташкент 1999
3. Махмуджонов З.М. «Ўзбекистон худудидида тарқалган Hygromiidae оиласининг эколого-таксономик таркиби ва ҳаёт тарзи» Б.Ф.Ф.Д. дис.-Гулистон 2021.
4. Пазиллов А. П. Наземные моллюски (Gastropoda, Pulmonata) Узбекистана и сопредельных территорий / А. П. Пазиллов, Д.А. Азимов. – Ташкент: ФАН, 2003. – 316с.
5. Увалиева К.К. Наземные моллюски Казахстана и сопредельных территорий / К. К. Увалиева. – Алма-Ата: Наука, 1990. – 224 с.
6. Шилейко А. А. Наземные моллюски надсемейства Helicoidea фауна СССР. Моллюски / А. А. Шилейко. – Л.: Наука, 1978. – 384 с. – (Фауна СССР; Том 3, вып. 6).
7. Abramotov, M., Kuchboev, A., Ruziev, B., & Sobirov, K. (2022). Diversity of Gastrointestinal Nematodes in Domestic Ruminants of Uzbekistan. *Pakistan Journal of Zoology*, 54(5), 2445-2448.
7. Orziyeva, Y., & Davronov, B. (2024). MOLLUSCAN FAUNA AND ECOLOGY OF MOUNTAIN KARATEPA. *INTERNATIONAL JOURNAL OF EUROPEAN RESEARCH OUTPUT*, 3(9), 73-77.
8. Orziyeva, Y. (2022). Water Molluscs Found in Some Water Basins of Kashkadarya Region. *Miasto Przyszłości*, 27, 145-148.

-
-
9. Орзиева, Ё. М. (2022, September). АБИОТИКА К РАСПРОСТРАНЕНИЮ МОЛЛЮСКОВ В ВОДОЕМАХ ВЛИЯНИЕ ФАКТОРОВ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS"* (Vol. 1, No. 1, pp. 25-32).
 10. Orziyeva, Y. (2022). SUV MOLLYUSKALARINING PARAZITLARNING ORALIQ XO'JAYIN SIFATIDAGI ROLI. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(6), 26-30.
 11. Orziyevich, D. B. (2022). MOLLUSCS ARE INTERMEDIATE HOSTS OF HELMINTHS IN THE SOUTH OF UZBEKISTAN. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(04), 249-252.
 12. Orziyevich, D. B. (2021). Features of the lifestyle of aquatic molluscs of Central Asia. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 837-840.
 13. Xosilova, G., & Ismoilova, G. (2021). MOLLYUSKALARINING TABIAT MUVOZANATIDAGI IJOBIY VA SALBIY AHAMIYATI. *Scientific progress*, 2(5), 397-400.
 14. kizi Norkobilova, Z. B., Rakhmatullayev, A. Y., & ogli Boyjigitov, O. D. (2023). PRELIMINARY INFORMATION ABOUT DRAGONFLIES FAUNA DISTRIBUTED IN KASHKADARYA REGION. *World of Scientific news in Science*, 1(3), 5-14.